

ياسوجيرو اوزو
كوگو نودا

داستان توکیو

مراجعة انكليسي
المدير
اريك كاستات

ترجمة فارسي
منيرة اذكايي

انتشارات نيلوفر

سرشناسه	: ازو، یاسوجیرو، ۱۹۰۳-۱۹۶۳ م. Ozu, Yasujiro
عنوان و نام پدیدآور	: داستان توکیو / یاسوجیرو اوزو، کوگو نودا؛ ترجمه انگلیسی دانلد ریچی، اریک کلسنت؛ ترجمه فارسی منیره اذکایی.
مشخصات نشر	: تهران: نیلوفر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۲ ص.: مصور.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴۴۸-۶۷۲-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	: فینیا
یادداشت	: عنوان اصلی: Tokyo monogatari, 2003
یادداشت	: اصل کتاب حاضر به زبان ژاپنی است و این کتاب از متن انگلیسی با عنوان «Tokyo story: The Ozu/Noda screenplay» برگردانده شده است.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۲۹]-۱۳۲.
موضوع	: فیلم‌نامه‌های ژاپنی
شش‌به‌افزوده	: نودا، کوگو، ۱۸۹۳-م.
شش‌به‌افزوده	: Noda, Kogo
سناسه‌افزوده	: اذکایی، منیره، ۱۳۵۴-، مترجم
ردیفی‌کنگره	: PN ۱۹۹۷/د ۲۱۳۹۵
رده‌بندی دیویی	: ۷۹۱/۴۳۷۲
شماره کتابخانه ملی	: ۴۱۹۷۳۲۲

انتشارات بهار خیاان انقلاب، خیابان دانشگاه، تلفن: ۶۶۴۶۱۱۱۷

یاسوجیرو اوزو و کوگو نودا

داستان توکیو

ترجمه منیره اذکایی

حروفچین: حمید سناجیان

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

چاپ دیبا

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است

فروش اینترنتی: www.behanbook.ir

فهرست

۷	یادداشت و ترجمه
۱۱	مقدمه
۲۷	داستان توکیو
۱۰۷	فیلم‌شناسی
۱۲۹	کتابنامه

یادداشت مترجم

در دهه شصت، که نیم استان توکیو چند بار از تلویزیون ایران پخش شد و هنوز گرما و محبت خانه‌های ایرانی رخت برنیسته بود، عامه مردم مضمون فیلم را به چشم داستان می‌دیدند که در دوردست‌ها رخ داده است. اما در دوره ما خاص و عام نمی‌توانند دیده بر روی این حقیقت بینند که اکنون ما خود در میانه‌های میدانیم و همه چیز چه نزدیک! ما، تومی، شوکیچی، نوریکو و میلیون‌ها انسان در اینجا و همه جای کره زمین به هر حال با مسئله اضمحلال بنیاد خانواده روبرو هستیم و تأمل در یکی از بهترین آثار هنری جهان که با عمقی بی‌مانند بر این موضوع پرداخته کم‌کم حکم ضرورتی می‌یابد.

طی بیش از شصت سالی که از ساخت این فیلم می‌گذرد، تکنیک‌های فیلم‌سازی پیشرفت‌های عظیم کرده است. اما برخلاف انتشار، ارجحان و کمال آثاری نظیر داستان توکیو امروزه در سینما کمتر اثری می‌یابیم؛ کمالی که برآمده از غنا، سادگی و ایجازی اعجازوار است.

انگیزه دیگر مترجم، جدا از احترام به اوزو و سبک خاص وی که دانلد ریچی در مقدمه مختصر و مفید خود به خوبی شرح و توصیف کرده، یکی هم به واقع آن بود که مخاطب علاقمند را در لذتی که خود از خواندن متن

زیبای فیلم‌نامه داستان توکیو برده سهیم کند. چنان‌که ریچی هم به درستی اشاره می‌کند که فیلم‌نامه‌های اوزو (البته با همکاری کوگو نودا) در زبان ژاپنی جزء آثار ادبی به‌شمار می‌آیند. امید است هم ریچی و هم مترجم فارسی توفیق یافته باشند زیبایی اثر را منتقل کنند.

پیشتر از این، گزارش‌گونه‌ای نیز به زبان فرانسه از روی فیلم، با تلفیق با فیلم‌نامه، به همّت نشریه آوانسین دو سینما، تهیه شده بود که به زبان فارسی ترجمه شده است^۱ و بین آن گزارش با ترجمه موثق و معتبر ریچی و کاستات از فیلم‌نامه اصلی که در کتابی هم‌عنوان با فیلم منتشر شده و اساس ترجمه^۲ نیز هست^۳، تفاوت‌ها وجود دارد. بنابراین، فیلم‌نامه داستان توکیو برای اولین بار در زبان فارسی به چاپ می‌رسد.

در معرفی داداد ریچی (۱۹۲۴-۲۰۱۳) همین بس که از آغاز جوانی ساکن ژاپن و پژوهنده فرهنگ آن سرزمین و نویسنده کتاب‌های بسیار در شناخت کشور و سینمای ژاپن است. از آثار اوست: اوزو (۱۹۷۴) که با عنوان یاسوجیرو اوزو به فارسی نیز ترجمه شده است^۴؛ فیلم‌های آکیرا کوروساوا (۱۹۷۰)؛ دیدگاه‌های چرنی: مقالاتی درباره ژاپن معاصر (۱۹۹۵)؛ یکصد سال سینمای ژاپن (۲۰۰۱)؛ پرتوهای پنی (۲۰۰۶).

در ضبط اسامی فیلم‌های اوزو، به جهت ادبی دین، تکیه ما بر کتاب یاسوجیرو اوزو بوده است، مگر در محدود مواردی که مترجمان مرتکب سهو و خطا شده باشند، مثلاً بهار دیر هنگام^۵ و تابان روز هنگام^۶ (که در آنجا به آخر بهار و آغاز تابستان ترجمه کرده‌اند).

۱. فیلم‌نامه داستان توکیو و یک مقاله، ترجمه مریم موسوی و وازریک درساهاکیان، انتشارات سروش، ۱۳۶۸.

2. *Tokyo Story*, Yasujiro Ozu and Kogo Noda, translated by Donald Richie and Eric Klestadt, Stone Bridge Press, 2003.

۳. یاسوجیرو اوزو، داندل ریچی، ترجمه بهروز تورانی و رحیم قاسمیان، انتشارات سروش، ۱۳۶۷.

4. *Late Spring*

5. *Early Summer*

در پایان، از همسر آقای جواد دانش آرا که در ویرایش اثر، مهربانانه مرا یاری کردند و از دوستان آقای احسان قراخانی که در تهیه نسخه انگلیسی کتاب ما را یاری رساندند صمیمانه تشکر می‌کنم.

منیژه اذکایی

همدان، ۱۳۹۴

www.ketab.ir

مقدمه

فیلم داستان موبی که اوزو در ۱۹۵۳ ساخت دیری است در فهرستی که منتقدان از برترین فیلم‌های تاریخ سینما ارائه می‌کنند جای دارد. در سال ۲۰۰۲، این فیلم در رتبه‌بندی سالانه نشریه تصویر و صدا^۱ رتبه پنجم را به دست آورد و خود اوزو نیز در زمره ده کارگردان برتر، از منظر منتقدان قرار گرفت. اقبال منتقدان نسبت به اوزو (اقبال عمومی که همیشه با وی همراه بوده و هست) کُند اما قاطع بوده و در گذر زمان، نتایج دلپسند سبک او نمایان‌گشته است، سبکی که سازش با سختی و محکم دارد، اما پرکشش‌ترین عواطف در آن جای می‌گیرد. این سبک در مخاطب، ستایشی اصیل را با عطف و واقعی درهم می‌آمیزد. منتقدان پیراسته سبک اوزو را آراسته و پیراسته می‌یابند و غیرمنتقدان نیز (همچون میلی از منتقدان) هرگز نمی‌خواهند فیلم به پایان برسد، چون اتمام فیلم به این معناست که آدم‌های جالب فیلم را ترک کنند. اوزو طی عمر شصت‌ساله خود پنجاه و چهار فیلم ساخت. مجموعه آثاری که وی پدید آورد هنر سینما را پیراست و شیوه کارش در عین تندروی، همچون محتوای اصلی

آثار وی، در اصل شیوه‌ای سنتی بود.

بی‌گمان سبک و محتوا جدایی‌ناپذیراند. یکی از امتیازات اوزو این است که آدم‌هایش صمیمانه انسان هستند دقیقاً به این دلیل که در بین امور انتزاعی سبک اوزو به چشم می‌آیند. ترکیب‌های محکم و چهارگوش هندسی و ساختارهای صوری و سخت زمانی در آثار وی، قویاً در تعارض‌اند با شخصیت‌های نرم و ملایم انسانیِ آثارش، تا به حدی که تارض‌ها شخصیت‌ها را می‌آفرینند. این جمع اضدادِ زیبایی‌شناختی غنی بیش از هر جا در داستان توکیو نمایان است. این فیلم در [بیش از] پنجاه‌سالگی از ساخت آن می‌گذرد نه تنها به محبوب‌ترین فیلم اوزو نزد همکارانند، بلکه در میان فیلم‌های این کارگردان، بیش از هر فیلمی مورد بحث و مباحثه قرار گرفته است.

بحث‌ها غالباً با بیان کیفیتی که معمولاً با زیبایی‌شناسی سنتی ژاپنی نسبت دارد آغاز می‌شود، یعنی استفاده تصویری از بی‌تقارنی؛ خلا، یعنی خلا فضایی و زمانی؛ نمای محدود؛ و منظرع ثابت. خلوت و کیفیت مقتصدانه، شیوه الگومند و ساختار کاملاً قابل رؤیت فیلم‌های اوزو همگی یادآور معماری و هنر تصویرگری کلاسیک ژاپنی‌اند.

با این حال، برخلاف دیگر کارگردانان ژاپنی که در ارتفاع صحنه‌هایشان گاه و بی‌گاه همچون نقاشی‌های مرکبی سویوکو^۲ یا پرده‌های واقعی آثار کورین^۳ می‌نماید، اوزو تأثیر این هنرها را ملکه ذهن خود کرده است. داستان فیلم تماماً پیش‌پافتاده (و همیشه مربوط به زمان حال) است و شخصیت‌ها را با واقع‌گرایی بسیار گزیده‌ای نشان می‌دهد. به همین دلیل،

1. composition

۲. Suiboku (نوعی شیوه نقاشی تک‌رنگ ژاپنی که با ذن بودایی پیوند یافته است).

۳. Korin (نقاش ژاپنی (۱۶۵۸-۱۷۱۶)).

به نظر می‌رسد که فیلم‌های وی و مخصوصاً داستان توکیو، یعنی محبوب‌ترین فیلم او در نظر خودش، با انسانیتِ مهربانانه و شفقتِ عظیم خود، از جهانِ کمی هنر کلاسیک به دوراند و در عین حال، اصول و قواعد سنتی در زیر سطح آثار وی نهفته است. مضمون تمام آثار بزرگ اوزو منحصرأ یک مضمون رئایی است: اضمحلال خانوادهٔ ژاپنی.

اوزو زمانی گفته است که به واقع فقط همین یک مضمون متعلق به اوست و چون می‌خواهد از حشو و زوائد تکنیک فیلم‌سازی کم کند و به بنیادها رسد، در اصل دست به پختن توفو^۱ می‌زند؛ توفوی آب‌پز، توفوی سرخ ک‌ده، توفوی شکم‌پر، و به هر حال، توفو می‌پزد. او می‌گفت نمی‌تواند از آن شیشلیک‌ها و کتلت‌هایی بپزد که دست‌پخت کارگردان‌های متعارف است.

اوزو همیشه به یک شیوه توفو می‌ساخت. در دوران پختگی، دوربین وی همواره در همان جاساز^۲ ارد، یعنی حدود نود سانتی‌متر بالای سطح زمین و این منظر شخصی است که در نایق ژاپنی نشسته است. سر دوربین به ندرت می‌چرخد یا سوژه را تسبیح می‌کند. برش^۳ مستقیم یگانه شیوهٔ نشانه‌گذاری اوزو است. با وجود اینکه فیلم‌های آخر اوزو رنگی بود، پردهٔ عریض را طرد کرد و می‌گفت که پردهٔ عریض او را به یاد حلقهٔ دستمال توالی می‌اندازد.

اوزو همان‌گونه که دانسته و حساب شده از تعداد محدودی ابزارهای فیلم‌سازی استفاده می‌کرد، تعمداً فقط ذخیرهٔ اندکی از ابزارهای نمایشی را نیز بارها و بارها به کار می‌برد. این ابزارها همان است که دانسته‌تلاً داستان توکیو را می‌سازد و در بسیاری فیلم‌های دیگر وی نیز به چشم می‌خورد.

۱. غذایی نرم و سفیدرنگ که از دانهٔ سویا می‌پزند و معمولاً در رژیم غذایی گیاهی، به جای گوشت از آن استفاده می‌کنند. در اینجا حاکی از سادگی است.